

УДК 811. 161. 2'374

КОМУНІКАТИВНІ ПОТРЕБИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У РІЗНИХ ЖАНРАХ УСНОГО ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ

Гайдамака Г.Г. Черемська О.С.

Харківський національний економічний університет, м. Харків, Україна

У статті подані визначення поняття «комунікативні потреби», класифікація умов та навичок у рецетивних та продуктивних видах мовленнєвої діяльності, орієнтованих на професійну сферу спілкування

Ключові слова: комунікативні потреби, професійне мовлення, усне мовлення, монологічне висловлювання, мовленнєва діяльність

Постановка проблеми. Викладання української мови іноземним студентам сьогодні має певні особливості, які визначають не лише процес навчання, а й підготовку методичного забезпечення. Назвемо ці особливості:

I особливість: розширилося коло мов, що вивчаються. Іноземці опановують дві мови: російську (на більшості підготовчих факультетів) та українську (на I - II курсах основних факультетів). Функції мови як засобу комунікації теж різні: російську мову вивчають студенти-іноземці далекого зарубіжжя, українську студенти з СНД і далекого зарубіжжя. Тому можемо констатувати, що цей методичний напрям майже не опрацьований.

II особливість: змінився контингент іноземних студентів. На зміну студентам, мову й культуру яких викладачі знали, приїжджають студенти - носії східних мов і культур (китайської, корейської, туркменської, узбецької тощо). Цей контингент студентів вимагає розроблення національно зорієнтованої методики викладання мови.

III особливість: у ВНЗ збільшилася кількість спеціальностей, тому в іноземних студентів з'явилися нові комунікативні потреби для фахового навчання. Це спричинило гостру потребу у створенні нових посібників з фахової мови. А також певних методичних знань і навичок від викладачів авторів цих посібників.

IV особливість: навчання мови в Україні ґрунтується передусім на вивченні українських реалій, які теж змінилися. Розробка цього напрямку відкриває викладачам нові творчі методичні рішення.

V особливість: активне використання нових технологій.

Перелічені особливості формують нові методичні підходи і є *актуальними* для сучасної методики викладання української мови як іноземної.

Мета. У пропонованій статті ми б хотіли зупинитися на обґрунтуванні III особливості навчання української мови іноземних студентів: *визначенні комунікативних потреб* (КП) для фахового навчання студентів 1-3 курсів.

Відомо, що потреба реалізується лише в діяльності: виступаючи спочатку як передумова діяльності, вона у процесі діяльності трансформується й перетворюється в її результат, тобто відбувається "опредмечування" потреби.

”Потреба отримує свою визначеність тільки в предметі діяльності: вона має знайти себе в ній. Оскільки потреба знаходить у предметі свою визначеність („опредмечування в ній”) цей предмет стає мотивом діяльності, тим, що спонукає до неї” [1]. Таким чином, предметність діяльності, тобто віднесеність її до певної предметної галузі, є однією з основних її характеристик [3]. Для студентів-нефілологів 1-3 курсів предметність їхньої мовленнєвої діяльності пов’язана насамперед з професійною сферою спілкування, з намаганням якомога швидше й повноцінніше включитися в неї, і саме цим продиктовані їхні реальні комунікативні потреби.

О.О. Леонтьєв визначає КП як “усвідомлену учнем потребу здійснювати ту чи іншу мовленнєву дію” [1]. Подібне визначення знаходимо в І.О. Зимньої: “навчання передбачає обов’язкове формування початкового моменту діяльності говоріння – комунікативної потреби і створення умов для її задоволення” [3]. Як О.О. Леонтьєв, так і І.О. Зимня виходять з потреб індивіда у здійсненні певної мовленнєвої дії.

Слід зазначити, що на різних етапах навчання актуалізуються різні потреби, і це має враховуватися при підготовці навчального матеріалу. Для іноземних студентів 1-3 курсів нефілологічного спрямування мова є ключем, що відкриває доступ до здобування освіти, фаху. Тому для них першочергового значення буде мати: а) потреба у здобуванні знань з майбутнього фаху; б) потреба в опануванні новим способом поглиблення й розширення знань; в) можливість підтвердити свої знання з допомогою мови (продукування).

Деякі дослідники поділяють КП на актуальні й потенційні, інтегральні й диференційні, когнітивні й соціальні, загальні й часткові, комунікативні потреби за видами мовленнєвої діяльності. Так, до актуальних потреб відносять потреби студентів-нефілологів у спілкуванні в актуальних сферах, які дозволяють наблизити процес навчання до реального спілкування відповідно до принципів комунікативності. До потенційних потреб учені відносять потреби, які знадобляться в майбутньому, в подальшій діяльності. Класифікуючи КП на інтегральні й диференціальні, дослідниця до інтегральних відносить “великі” КП, які в свою чергу можуть бути поділені на диференційні, більш “дрібні”. Так, наприклад, читання фахової літератури – це інтегральні КП, а відбір необхідної літератури, знаходження потрібної інформації в тексті – диференційні КП. Поділ КП на когнітивні та соціальні характерні при навчанні у сфері професійної діяльності, оскільки когнітивні (пізнавальні) потреби пов’язані, насамперед, зі здобуванням спеціальних (фахових) знань, детермінуються з майбутньою професією (вони “опредмечуються” у сфері внутрішньої мотивації). Соціальні потреби пов’язані з необхідністю спілкування не лише у професійній сфері, а й в інших сферах. Загальні КП продиктовані соціальним замовленням суспільства й мають збігатися з вимогами, які постають перед фахівцем певної професії. Часткові КП (особисті, спеціальні) пов’язані з нетиповими ситуаціями. Комунікативні потреби за видами мовленнєвої діяльності детерміновані ситуаціями (темами спілкування) в певній сфері діяльності й вимагають суворої ієрархії залежно від їхньої актуальності для процесу навчання в певний момент). Ці КП поділяють на дві групи: специфічні для будь-якого виду мовленнєвої діяльності й загальні для двох або більше видів мовленнєвої діяльності. Наприклад, комунікативні потреби у сприйманні (розумінні) монологічного мовлення характерні як для говоріння, так і для аудіювання (слухання).

Виявляючи та систематизуючи КП студентів-нефілологів у навчально-професійній сфері їхньої діяльності, ми виділили декілька моментів (підсфер, за визначенням

Л.П. Клобукової): слухання лекцій, підготовка до семінарського заняття та участь у ньому, складання заліків та іспитів, консультації, підготовка індивідуальних завдань, доповідей та повідомлень на конференціях, неформальне спілкування зі студентами на фахові теми, бесіда з керівником щодо теми курсової, а потім і дипломної роботи, бесіди з викладачем щодо відпрацювання пропущених тем тощо.

Результати аналізу КП показали, по-перше, де реально необхідна студентам та чи інша навичка у певному виді мовленнєвої діяльності (МД), а значить, з'явилася можливість визначити, на яких етапах навчання та на якому матеріалі слід формувати в учнів цю навичку. По-друге, результати аналізу КП показали найтісніший зв'язок різних видів МД як у процесі спілкування, так і в процесі навчання. Тут слід визначити "несамостійність" рецептивних видів МД. Так, наприклад, ми виділили 9 ситуацій, коли в процесі роботи на семінарському занятті студентіві необхідні рецептивні вміння, і в усіх ситуаціях рецептивні види МД виступають не в чистому вигляді, а в тісному взаємозв'язку, в комплексі з іншими видами МД – продуктивними. Так, наприклад, після сприйняття на семінарському занятті відповіді товариша по групі може виникнути необхідність доповнити, уточнити, конкретизувати інформацію, що прозвучала. Тут нерозривно пов'язані аудіювання й говоріння. Це означає, що орієнтація в навчанні на певну сферу спілкування має перш за все спрямування на певні види цілісних комунікативних актів, типових для даної сфери. Таким чином, значущими КП для студентів-нефілологів 1-3 курсів у професійній сфері діяльності будуть як рецептивні, так і продуктивні види МД.

На основі рецептивних навичок студенти мають уміти, а значить, навчитися: 1) при опорі на прочитаний або прослуханий текст відтворити його усно (або письмово) з необхідною до комунікативно заданих перероблень (коротко, повно, основні аргументи автора, основні висновки тощо); 2) володіти навичками компресії на всіх рівнях (текст, абзац, речення); 3) володіти навичками передачі змісту тексту загальнонаукового або вузькоспеціального характеру в усній формі, здійснюючи необхідні трансформації; 4) усно або письмово передавати зміст чужої мови з різним ступенем точності й повноти з елементами оцінювання, посилатися на джерело інформації; 5) змістовно опрацьовувати текст: формулювати свій погляд і давати оцінку змістові тексту з цих позицій, узагальнювати інформацію двох або більше текстів; 6) використовувати текст для ілюстрації своїх думок, уміти доповнити, конкретизувати, проілюструвати будь-яке висловлення з опорою на текст; 7) уміти висловити незгоду з висловленою думкою й навести аргументи з опорою на текст; 8) уміти вибірково репродукувати необхідну частину сприйнятого на слух монологічного висловлення з метою прислання до висловленого точки погляду; 9) уміти спиратися на текст при розгортанні системи аргументів, висловлення незгоди щодо будь-якого положення, думки.

На основі продуктивних мовленнєвих навичок студенти мають уміти: 1) реагувати на висловлення співбесідника (задавати уточнюючі питання, перепитувати, звертатися з проханням пояснити будь-що, повторити ще раз тощо); 2) за необхідності доповнити, уточнити, конкретизувати, скоректувати інформацію, що сприймається, адекватно реагуючи на можливе спонукання викладача; 3) давати оцінку, висловлювати згоду/незгоду, наводити контраргументи; 4) створювати власне монологічне висловлення типу повідомлення, опису, оповіді на загальнонаукові та вузькоспеціальні теми; 5) складати програму, план, тези свого повідомлення або виступу; вміти створювати висловлення, адекватне змістові й характеру виконання реальної ситуації; 6) уміти

висловити свій погляд, роз'яснити й уточнити окремі положення власного висловлення; 7) вміти займати активну позицію у дискусії (спорі), бути гнучким, вміти вислухати й виділити головне в позиції супротивника, наводити логічну систему доказів тощо.

Висновки. Таким чином, при підготовці студентів-нефілологів до спілкування на професійні теми ми повинні навчити їх створювати монологічні висловлення різних жанрів (повідомлення, оповідь, опис, доведення, міркування), зумовлені комунікативними потребами.

Не зупиняючись на численних підходах дослідників щодо сутнісних характеристик усного монологу (порівняно з діалогом), ми будемо розглядати усне монологічне висловлення професійної спрямованості як одиницю спілкування, в якій інтегруються одиниці різних рівнів, що виражені лексично, граматично, інтонаційно, та якій притаманні ситуативність, вибірковість, варіативність, тенденція до стереотипів тощо. Лінгвістичний енциклопедичний словник дає таке визначення монологічного висловлення: "Для монологічного висловлення типовими є значні відрізки мовлення, які характеризуються структурною та змістовою зв'язністю, що мають індивідуальну композиційну будову й відносно змістову завершеність".

Визначивши таким чином КП студентів і жанри монологічних висловлень, що мають опанувати студенти-нефілологи, викладач-методист чітко формулює номенклатуру вмінь та навичок, які необхідно сформувати у процесі навчання.

Список літератури

1. Зимняя И.А. Обучение говорению неродному языку. – М.: Русский язык, 1989.
2. Леонтьев А.А. Язык и речевая деятельность в общей и педагогической психологии. – М.: Воронеж, 2001.
3. Сурыгин А.И. Основы теории обучения на неродном для учащихся языке. – СПб.: Златоуст, 2000

Гайдамака Г.Г., Черемская О.С. КОММУНИКАТИВНЫЕ ПОТРЕБНОСТИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ В РАЗЛИЧНЫХ ЖАНРАХ УСТНОЙ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ

В статье даны определения понятия «коммуникативные потребности», классификация умений и навыков в рецептивных и продуктивных видах речевой деятельности, ориентированных на профессиональную сферу общения.

Ключевые слова: коммуникативные потребности, профессиональная речь, устная речь, монологическое высказывание, речевая деятельность

Gaydamaka G.G., Cheremskaya O.S. COMMUNICATIVE NEEDS (REQUIREMENTS) OF THE FOREIGN STUDENTS FOR VARIOUS GENRES OF ORAL PROFESSIONAL SPEECH

In clause the definitions of concept "communicative needs(requirements)", classification of skills both skills in receptive and productive kinds of speech activity focused on professional sphere of dialogue are given

Key words: communicative needs(requirements), professional speech, oral speech, monologic statement, speech activity

Поступила до редакції 29.03.2007 р.